

جمال میرصادقی

داستان‌های خیالی

علمی خیالی، خیال و وهم (فانتزی)

(به ضمیمه‌ی واژه‌نامه‌ی اصطلاح‌های ادبیات داستانی)

سرشناسه : میرصادقی، جمال، ۱۳۱۲ -
 عنوان و نام‌پدیدآور : داستانهای خیالی (علمی-خیالی، خیال و رهم
 (فانتزی))... / جمال میرصادقی
 مشخصات نشر : تهران: سخن، ۱۳۹۲
 مشخصات ظاهری : ۸۰۸ ص.
 شابک : ۹ - ۶۶۶ - ۳۷۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸-
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیا
 موضوع : داستانهای خیالی
 موضوع : داستانهای خیالی - - تاریخ و نقد
 موضوع : داستان‌نویسی
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ / ۲۴م / ۷۱/۷۱-۷۱ PN
 رده‌بندی دبویی : ۸۰۸/۸۳۸۷۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۸۵۳۶۴

انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان میدان نظری، شماره ۴۸

فکس: ۶۶۶۰۵۰۶۲

www.sokhanpub.com

E-mail: info@sokhanpub.com

داستان‌های خیالی:

علمی خیالی، خیال و وهم (فانتزی)

جمال میرصادقی

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۶۵۰ نسخه

حروفچینی: گنجینه

لیتوگرافی: صدف

چاپ: گلرنگ یکتا

شابک ۹-۶۶۶-۳۷۲-۹۶۲-۹۷۸

مرکز پخش: انتشارات علمی - خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران

شماره ۱۲۲۴ تلفن: ۶۶۴۶۰۶۶۷-۶۶۴۶۵۹۷۰

داستان‌های خیالی

۱۵	یادداشت
۲۱	داستان‌های خیالی
۲۷	اوراشیما / ترجمه صادق هدایت
۳۴	دختر شاه پریان / غلامرضا ستوده
۳۷	تاریخچه داستان‌های خیالی
۴۱	یادداشت
۴۲	لی‌ین سوئو / ترجمه پرویز ناتل خانلری
۵۴	دوالپا / جمال میرصادقی
۶۵	عامل‌های بنیادی انواع داستان
۸۰	افسانه آفریقایی، آفرینش جهان / ترجمه حسن فیاد
۸۳	افسانه ژاپنی، پرده سحرآمیز / ترجمه حسن فیاد
	سرگذشت ماه، چگونه زمین هاراگیری کرد؟ / پرویز ناتل
۸۷	خانلری

- تعریف داستان خیالی (غیرواقعی، وهمی و تصویری) ۱۰۵
- داستان‌سرایی هزارستان / ماری د. مورگان، ترجمه مجتبی
- مینوی ۱۱۳
- لحظه اسیری / جمال میرصادقی ۱۲۶
- داستان علمی خیالی و خیال و وهم ۱۳۳
- تار عنکبوت / ریونوسوکه آکوتاگاوا، ترجمه م. سجودی ۱۴۱
- چاه / جمال میرصادقی ۱۴۶
- سازمان‌بندی و گسترش داستان‌های علمی و خیال و وهم ۱۵۵
- الف: پیرنگ ۱۵۷
- ب. شخصیت ۱۶۱
- شخصیت‌های مهم ۱۶۳
- شخصیت‌های اصلی ۱۶۴
- اهمیت شخصیت ۱۶۶
- شخصیت‌ها از کجا می‌آیند؟ ۱۶۸
- کشور نادیدنی / ریچارد فولگمان لئاندر، ترجمه کیاوس
- جهانداری ۱۷۰
- بوزینه‌ها و کرم شبتاب / جمال میرصادقی ۱۸۸
- تعریف داستان علمی خیالی ۱۹۵
- اخترناو / والتنایورا اولوا، ترجمه مانا طباطبایی ۲۰۲
- چرخه / کامراد اکرمی ۲۲۴
- درونمایه داستان‌های علمی خیالی ۲۳۱
- شخصیت‌های داستان‌های علمی خیالی ۲۳۳

۲۳۵	بیگانه‌ها
۲۳۷	انواع داستان‌های علمی خیالی
۲۳۷	داستان علمی خیالی خشن
۲۳۷	داستان علمی خیالی موسیقایی
۲۳۸	داستان علمی خیالی نظامی
۲۳۸	داستان‌های رایانه‌ای
۲۳۸	جانشینی واقعات‌ها
۲۳۹	آرمانشهری و پلیدشهری
۲۴۰	آزیر دریا / ری برابری / ترجمه منیژه عراقی زاده
۲۵۶	پیراهن آبی / جمال میرصادقی
۲۶۷	تعریف داستان خیال و وهم (فانتزی)
۲۶۹	انواع داستان‌های خیال و وهم
۲۷۰	داستان‌های خیال و وهم قهرمانی
۲۷۰	داستان‌های خیال و وهم حماسی
۲۷۱	داستان خیال و وهم سلسله‌های پادشاهی
۲۷۱	داستان خیال و وهم فکاهی
۲۷۲	داستان خیال و وهم سیاه
	ویرانه دایره‌ای شکل / خورخه لوئیس بورخس، ترجمه
۲۷۳	مسعود رضوی
۲۸۳	راز و نیاز / جمال میرصادقی
۲۸۷	نویسنده‌های داستان علمی خیالی و خیال و وهم
۲۹۰	کتاب / بن لوری، ترجمه اسدالله امرایی

- داستان‌های علمی خیالی مدرن ۲۹۴
- تاج / بن لوری، ترجمه اسدالله امرایی ۲۹۸
- داستان علمی خیالی پسامدرن ۳۰۳
- موش‌ها / آتوسا زرنگارزاده شیرازی ۳۰۶
- مدارک برای نوشتن ۳۱۳
- حکم اعدام / آیزاک آسیموف، ترجمه مدیا کاشیگر ... ۳۲۳
- ابرها / جمال میرصادقی ۳۴۲
- زاویه دید ۳۴۹
- الف. زاویه دید اول شخص ۳۴۹
- ب. زاویه دید دوم شخص ۳۵۰
- ج. زاویه دید سوم شخص ۳۵۱
- پنیر هلندی / والتر دولام، ترجمه هوشنگ پیرنظر ۳۵۷
- پشه‌ها / جمال میرصادقی ۳۶۸
- سبک یا شیوه نگارش ۳۷۷
- سبک‌گرایی ۳۸۱
- افسانه لیتوانی مادرخوانده / اوسکار میلوش، ترجمه حسن قائمیان ۳۸۷
- تیغزار / جمال میرصادقی ۳۹۶
- گفت و گو ۴۰۳
- زبان ۴۰۵
- نام‌گذاری بیگانه‌ها ۴۰۷
- پایان‌بندی در داستان‌های خیال و وهم ۴۰۸

- ۴۱۰ قطعه‌های تفسیری و توضیحی
- افسانه آشیانه مرغان / سلما لاگرف، ترجمه کیکاوس جهان‌داری. ۴۱۶
- نجاتی‌ها / جمال میرصادقی. ۴۳۰
- بازنویسی. ۴۳۹
- کاربرد زمان. ۴۴۵
- کاردان / ناکاشیما-تن، ترجمه محمد خاور. ۴۴۵
- قهوه‌خانه هشتم / جمال میرصادقی. ۴۶۱
- انتخاب نوع داستان (داستان محیط، ایده، شخصیت، حادثه). .. ۴۶۵
- مرگ و میوه‌های درخت / بن‌لوری، ترجمه اسدالله امرایی. ۴۷۲
- تماشاخانه / جمال میرصادقی. ۴۷۶
- جهان خلایق. ۴۸۱
- الف. ایده‌ها از کجا می‌آیند؟. ۴۸۱
- ب. به تور انداختن ایده‌ها. ۴۸۴
- ج. قاعده‌هایی برای خلق جهان نویسنده. ۴۸۹
- آن سوی پرچین / ای.ام. فورستر، ترجمه محمود کیانوش، جمال میرصادقی. ۴۹۲
- لکه‌ها / گیتی رجب‌زاده. ۵۰۴
- داستان را آغاز می‌کنید. ۵۱۱
- سکوت ظلمانی / یوری کلازکو، ترجمه مدیا کاشیگر. ۵۱۹
- روشنان / جمال میرصادقی. ۵۳۶

www.ketab.ir

یادداشت

برسر نام‌گذاری فارسی یکی از این نوع داستان‌ها، اختلاف نظر است و آن را داستان علمی، علمی-خیالی، خیالی علمی، تخیلی علمی، علمی تخیلی، حتی با اصطلاح غربی‌اش ساینس فیکشن می‌نامند؛ آنچه در تداول بیشتر به کار می‌رود، نادرست‌ترین آن‌ها، یعنی عنوان علمی تخیلی است.

داستان شالوده‌هراثر روایتی و نمایشی است و دربرگیرنده همه انواع آثار تخیلی، چه شعر، چه نثر، مثل آثار حماسی، غنایی، نمایشی، تعلیمی، و قصه، رمانس، رمان، داستان کوتاه و شاعری‌های آن‌ها است؛ عنصر مشترک همه انواع داستان، کیفیت بنیادی تخیلی آن‌هاست، چه داستان واقعی (حقیقی) باشد، چه خیالی (مجازی) از این رو، اصطلاح داستان تخیلی نادرست است و به تبع آن داستان علمی تخیلی، چون هیچ اثر خلاقه‌ای نیست که از عامل تخیل برخوردار نباشد. وقتی می‌گوییم داستان علمی تخیلی، مثل این است که بگوییم داستان علمی تخیلی تخیلی، یعنی تخیل دوم در آن زیادی

است که تکرار آن غلط و خنده‌دار است.

وقتی نگارش این کتاب را در دست گرفتم از دشواری کار چندان آگاه نبودم، چرا که در این زمینه تا آن جا که من خبر دارم کار درخوری صورت نگرفته و کتاب معتبری درباره آن انتشار نیافته است. تنها کار بارزشی که در این سال‌ها انجام گرفته، به همت مجله «دانشمند» در سال ۱۳۶۸ است که شماره‌ای را تحت عنوان «ویژه‌نامه داستان‌های علمی-تخیلی» به این نوع داستان‌ها اختصاص داد. باز تکرار می‌کنم که شاید کارهای دیگری در این قلمرو صورت گرفته که من در جریان آن قرار نگرفته‌ام، چون باورم نمی‌شود که در طی این سالیان دراز بعد از تحول داستان‌نویسی نوین فارسی، هیچ کار ارزنده‌ای در زمینه مطالعه و بررسی این نوع داستان‌ها در ایران صورت نگرفته باشد. نوشته‌هایی در اینترنت در این باره به فارسی آمده که بیشتر جنبه تفنن دارد تا کار جدی و این نوشته‌ها از انجمن (آکادمی فانتزی) دوستداران این نوع داستان‌هاست که به ادبیات فانتزی و علمی خیالی می‌پردازد. همین بی‌توجهی به این نوع داستان‌ها که در جهان ادبیات داستانی، جایگاه ویژه‌ای در کشورهای دیگر به خود اختصاص داده و خواننده‌های بسیاری برای خود فراهم آورده است و نبود منابع، کار را بر من مشکل کرده بود تا آن جا که چند بار خواستم آن را کنار بگذارم. به هر حال، به اجبار تنها از منبع‌های غربی بهره گرفتم و کارم را ادامه دادم و نتیجه‌اش همین کتابی است که در اختیار شماست. سعی کرده‌ام که در تدوین آن، برای هریک از نمونه‌ای از نویسنده‌های غربی و نمونه‌ای از نویسنده‌های ایرانی بدهم تا کمبود مطالب مطالعاتی درباره این داستان‌ها را جبران کنم.

داستان‌های خیال و وهم از دیرباز مورد علاقه کودکان بوده است. این داستان‌ها سرشار از همان خواب و خیال‌هایی است که دوران کودکی ما را به خود اختصاص داده است. کودکی که ترکه چوبی را میان پا می‌گیرد و آن را اسب بالرداری می‌بیند و با آن به آسمان پرواز می‌کند، تخیل پر شور و سودای شاعر و افکار ژرف دانشمندی را دارد و در همان حال، همان کودک خیال‌پرداز است که ترکه چوبی را اسب بالرداری فرض کرده است.

حتی در جدی‌ترین و منطقی‌ترین داستان‌های واقع‌گرا، رویاها و خیال‌پردازی‌هایی وجود دارد همه ما خیال‌پردازی‌هایی داریم که خاص شخصیت و ذهنیت و جهان‌بینی ماست و برای ما اهمیت مخصوص به خودش را دارد.

ما در جهان مادی در یک سطح و به یک روال زندگی نمی‌کنیم. معمولاً گمان می‌کنیم که خیال‌پردازی ما چندان مهم نیست و امور واقعی است که در زندگی جا دارد و ارزشمند است. بچه‌ها آزادند که به خیال‌پردازی‌های خود ادامه بدهند، اما بزرگسال‌ها فقط خودمحورند و افکار و عواطف آن‌ها دور شخصیت فردی و زندگی خطی و یکنواخت آن‌ها می‌گردد. ما نمی‌خواهیم خیالات خود را بروز بدهیم و کسر شأن مان می‌شود که ما را به عنوان آدم خیال‌بافی بشناسند و ترجیح می‌دهیم از آنچه در دنیای خیال‌ها و درویشات ما می‌گذرد با کسی صحبت نکنیم و از آن بیم داریم که ما را جدی نگیرند و آدم الکی خوشی به حساب آورند.

خیال‌های دیگری نیز به سر ما راه می‌یابد که از به‌زبان آوردن آن‌ها شرم داریم. تنها عاشقان ممکن است دل به دریا بزنند و

خیال‌پردازی‌های شهوانی خود را با هم در میان بگذارند یا افرادی در پیش روان‌کاو جرئت بکنند که از زندگی درونی خود حرف بزنند، فقط بازیگرها و غیرحرفه‌ای‌های تئاتر ممکن است، در حد مجاز از خیال‌پردازی‌های خود صحبت کنند، خواب و خیال‌های خاص اشخاص دیگر تا زنده‌اند در ذهنشان دفن می‌شود و برملانمی‌شود. تقریباً امکان‌پذیر نیست که در داستانی واقع‌گرا (رئالیستی) از خیال‌ها و زندگی درونی مان همان‌طور که در ما جریان دارد، بنویسیم، اما داستان خیال و وهم قالب ایده‌آلی است برای آن‌ها. عواطف و شور و سوداها در آن بال می‌گیرد و به پرواز در می‌آید، حالت‌های روانی خود را نشان می‌دهد و ما را ارضاء می‌کند.

داستان‌های خیال و وهم ممکن است عناصر تمثیلی و نمادین را نیز در خود داشته باشد، اما آن‌ها همه داستان نیستند و ساده پنداشتن است که آن‌ها را طبق ضابطه و قاعدهٔ مکتبی در آوریم. داستان‌هایی دربارهٔ زن و مرد جوان و دختر و پسر چه‌ای که یاد می‌گیرند چگونه کاربر جادو شوند (هاری‌پاتر) و چه بسا از آن‌ها به عنوان داستان‌هایی دربارهٔ پرورش یافتنشان در دنیای جادو نام ببرند؛ البته تا حدی چنین است، اما در چنین موردی جادو در زندگی واقعی، تمثیل، یا نماد چه چیزی می‌تواند باشد؟ جادو مظهري از توانایی است، مقابله با امور عادی و توانایی‌های زمینی است. عالی‌ترین داستان‌های خیال و وهم را نمی‌توان با امور عادی، زمان واقعی تفسیر کرد.

بعضی از داستان‌های خیال و وهم دربارهٔ خودشان است. ممکن است که آرزوهایی را برآورد، مثلاً اجنه سه آرزوی آدم را برمی‌آورند که حاصل آن‌ها دردناک و تلخ و هولناک است، در داستان «پنج‌جۀ

میمون» نوشته دلیو. دلیو. جاکوبس^۱ چنین مسأله‌ای مطرح می‌شود و داستان دربارهٔ مادری است که آرزو می‌کند که پسرش دوباره به‌گور برگردد. (این داستان در یکی از بخش‌های این کتاب به‌عنوان نمونه آورده شده است.)

داستان‌های خیال و وهم به‌قانون‌های زندگی واقعی پایبند نیست و امکان دارد که هرچیزی را در برگیرد. داستانی بدون محدودیت زمانی ممکن است درهم و برهم و اسرارآمیز همچون رؤیا باشد، به‌آثار سوررئالیستی بیشتر شبیه باشد تا آن چیزی که خواننده از داستان خیال و وهم انتظار دارد؛ جادو، قانون‌های خاص خود را دارد که منطق عادی زمینی بر آن حاکم نیست. یکی از بزرگ‌ترین امتیازهای داستان‌های خیال و وهم این است که آدم می‌تواند قانون‌های مختص به‌خود را در آن به‌کار بندد. از این‌رو، گاهی می‌خواهی همان‌طور که آن‌ها هستند، خوب عمل کنند؛ نمی‌خواهی تغییرشان بدهید یا نادیده‌شان بگیرید، برایتان مهم نیست که خواننده‌های خود را از دست بدهید.

وقتی داستان خیال و وهم می‌نویسید، ارائهٔ حقیقت عاطفی جنبهٔ حیاتی دارد. چیزهای دیگر بسته به‌این است که چه به‌دست می‌آورید، اما در هر حال، شخصیت‌ها و احساساتشان باید رنگ حقیقت را بزنند. اگر آن‌ها باورپذیر باشند، خواننده‌ها جهان‌شان را می‌پذیرند، مهم نیست که چقدر بیگانه باشند، خواننده‌ها انواع ماجراهای عجیب و غریبشان را دنبال می‌کنند.

در پایان به‌این نکته اشاره کنم که این کتاب صرفاً جنبهٔ تخصصی

ندارد، داستان‌هایی که به عنوان نمونه داده شده، جنبه‌ای همگانی به آن داده است و جُنگی از داستان‌های علمی خیالی و خیال و وهم ناب است که تنوع و گیرایی آن‌ها به هر خواننده‌ای لذت خواندن را می‌دهد.

از خانم انسیه ملکان برای بازخوانی دقیق و آقای حسن نیکبخت، مدیر حروفچینی گنجینه برای نظارت بر امر حروفچینی و پیرایش و آرایش صفحه‌ها و خانم ناهید کاوه حروفچین محترم سپاس فراوان دارم.

جمال میرصادقی

خرداد ۱۳۹۲

پی‌نوشت:

I. w.w. jacobs